

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

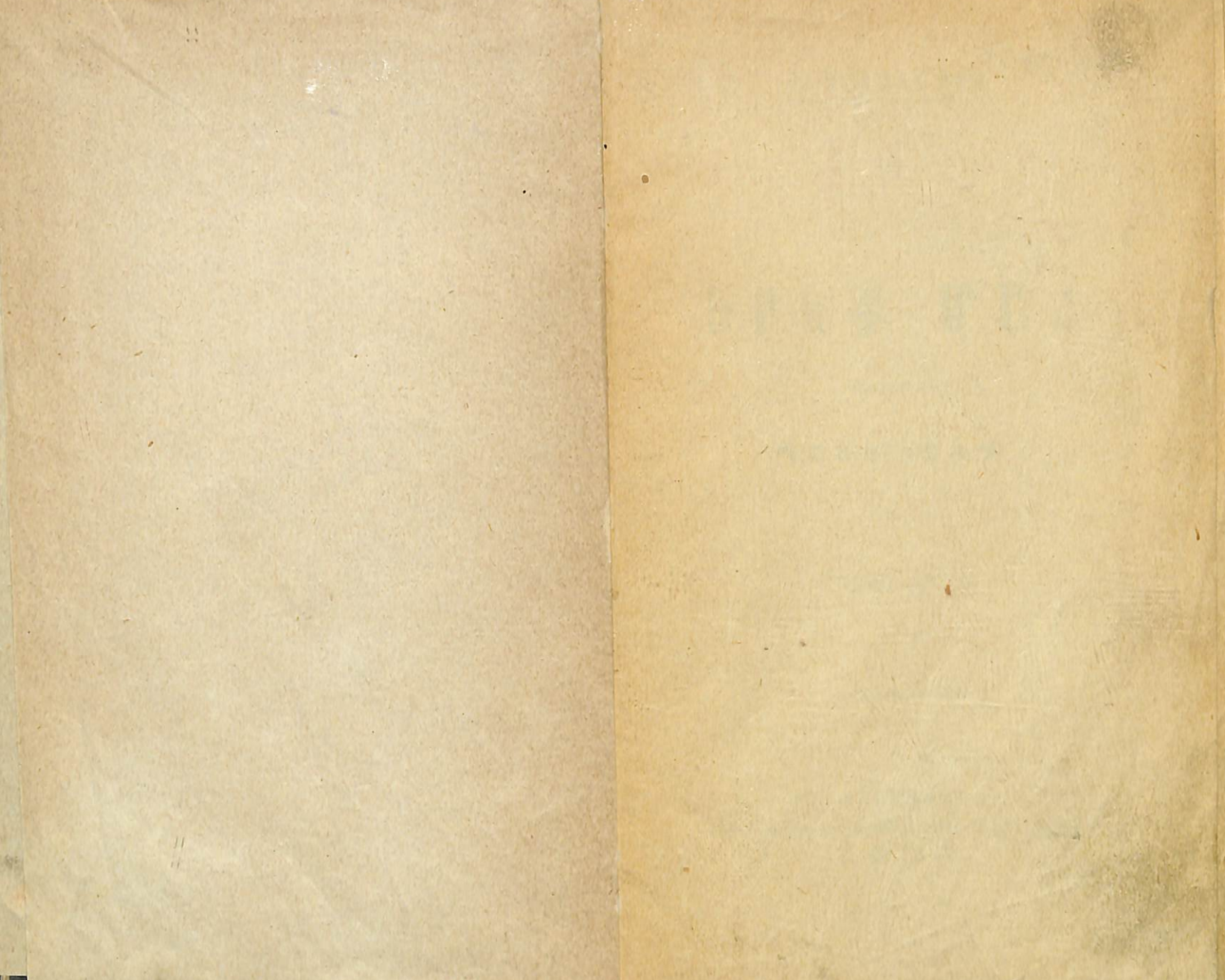
891.71

u-80

313
1140

~~178~~

II 546

891.71-3

S-80

պր.

Լ. Ն. ՏՕԼՍՏՕԵ

19 NOV 2010

Ե Ր Ե Ք Մ Ա Հ

Գ Ա Տ Մ Ի Ա Ժ Ք

Թարգմ. Ա. Ա.

1408
35x28

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱԳՕԼ

Արագածիպ-սպարան Յովն. Ափինեանցի

1903

(5)

007. 2013

1903

00001000.4.1

259 3999

2-47483P

Дозволено Цензурою. 10-го Юня 1903 г. Тифлисъ.

ԵՐԵՔ ՄԱՀ

II

Աշուն էր: Մեծ ճանապարհով արշաւասոյր գնում էին երկու կառք: Առաջի ճեպակառքում նստած էին երկու կին: Մէկը տիրուհին էր նիհար ու զօւնատ: Միւրը աղախինը, ողորկ-կարմիր դէմքով և լիք-լիք: Գունաթափ դլխարկի տակից, գուրս էին ցցուած կարճ շոր մազերը, որոնց կտրուկ կերպով ուղղում էր պատուած ձեռնոցի մէջ գանուղ կարմիր ձեռքը: Չալի աղլուխով ծածկած բարձր կուրծքը առողջութիւն էր բուրում, արագաշարժ սև աչքերը մերթ լուսամուտով հետևում էին փախչող դաշտերին, մերթ երկիւզով նայում տիրուհուն, մերթ անհանգիստ պրպտում էին ճեպակառքի անկիւնները: Աղախինի դիմաց ճօճում էր տիրուհու դլխարկը, որ կախւած էր ցանցից, նրա ծնկներին պառկած էր մի լակոտ, նրա ոտները քիչ բարձր էին յատակի վրայ դրած արկղիկներից և հազիւ լսելի ձայնով թմբկահարում էին նրանց վրայ կառքի զսպանակների ճռճուցի և ապակիների շքիշքիկոցի հնչիւնների շափով:

Չեռները ծնկների վրայ ծալած և աչքերը փակ՝ տիրուհին թոյլ ճօճուում էր բարձերի վրայ, որոնք դրուած էին նրա մէջքի տակ, և թեթևակի դէմքը խոժոռած՝ զսպւած հազում էր: Նրա գլխին դրած էր գիշերային սպիտակ շամշիկ և կապոյտ վզնոցը փաթաթուած էր բնրոյշ, գունատ վզին: Մի ուղիղ գիծ, որ մանում էր շամշիկի տակ, բաժանում էր խարդեաշ, չափազանց հարթ օժած մազերը, և մի ինչ-որ չոր, մեռելային բան կար այդ լայն գծի կաշւի մէջ: Տամուկ, բիշ դեղնաուուն կաշին ամուր շէր ձգում դէմքի նուրբ և գեղեցիկ գծագրութիւնները և կարմրին էր տալիս թշերի և այտոսկրների վրայ: Զրթունքները չոր էին և ոչ հանգիստ, նոսր արտահանուները չէին ոլորում, և ճանապարհորդական մահուակէ կրկնուցն ուղիղ ծալուածքներ էր անում ներս ընկած կրծքին: Չնայած որ աչքերը փակ էին, տիրուհու դէմքն արտայայտում էր յոգնածութիւն, գրգիռ և սովորական տանջանք:

Սպասուորը կռթմած բազկաթուռին՝ ննջում էր կառքի նստարանի վրայ, փոստային կառապանն աշխուժով կանշելով քշում էր քրանած խոշոր չորս ձիերին, երբեմն նայելով միւս կառապանին, որ յետեից սայլակում նոյնպէս գորգոռում էր ձիերի վրայ: Անուապատի զուգընթաց լայն հետքերը հաւասար և արագ ձգւում էին ճանապարհի կրային ցեխի վրայով: Երկինքը դժգոյն էր և ցուրտ, խոնաւ մէգը

լցնում էր դաշտերը և ճանապարհը: Կառքում օդը հեղձուցիչ էր և օդրիօջնի ու փոշու հոտ էր գալիս: Հիւանդը գլուխը յետ գցեց և հանդարտ բացաւ աչքերը: Մեծ-մեծ աչքերը փայլուն էին և շքնաղ մուժ գոյնի:

— Էլի՛, ասաց նա՝ ջղաձգօրէն դէն հրելով գեղեցիկ մաշւած ձեռքով աղախնի սալօպլի տուար, որը քիչ էր մնում կաշի նրա ոտին, և նրա բերանը հիւանդոտ կերպով ծուեց: Մատրեօշան երկու ձեռքով հաւարեց սալօպը, ոտքի կանգնեց և դէնը նստեց: Նրա թարմ դէմքը վառ-վարդի գոյն ստացաւ: Հիւանդի շքնաղ մուժ աչքերը ազահարար հետնում էին աղախնի շարժումներին: Տիրուհին երկու ձեռքով յենեց նստարանին և նոյնպէս կամեցաւ վեր կենալ, որպէսզի աւելի բարձր տեղ նստի, բայց ուժերը թոյլ չտւին: Նրա բերանը ծուեց, և ամբողջ երեսն այլակերպեց, անդօր, շար իրօնիայի արտայայտութեամբ: «Փոնէ՛ դու օգնէ՛ր ինձ» . . . «Ախ՛ հարկաւոր չէ: Ես ինքս կարող եմ, միայն թէ վրաս մի գնիր քո այդ պարկերը, թէ Աստուած կսիրես» . . . Է՛, աւելի լաւ է՝ ձեռք մի տար, քանի որ չես կարողանում»: Տիրուհին ծածկեց աչքերը և նօրից կոպերն արագ բարձրացնելով՝ նայեց աղախնին: Հիւանդի կրծքից մի ծանր հառաչանք դուրս թաւաւ, բայց այդ հառաչանքը դեռ չվերջացած՝ փոխեց հազի: Նա երեսը դարձրեց, դէմքը խոժոռեց և երկու

ձեռքով բռնեց կուրծքը: Երբ հազն անցաւ, նա նորից ծածկեց աչքերը և շարունակեց անշարժ նստել: Կառքն ու սայլակը մտան մի գլուգ: Մատրեօշան հաստ ձեռքը հանեց թաշկինակի տակից և խաշակնքեց:

—Այդ ինչ է, հարցրեց տիրուհին:

—Կայարանն է, տիկին:

—Էլ ինչ ես խաշ հանում, հարցնում եմ:

—Եկեղեցի է, տիկին:

Հիւանդը դարձաւ դէպի լուսամուտը և սկսեց հանդարտ խաշահանել, խոշոր աչքերով նայելով գիւղական մեծ եկեղեցուն, որի շուրջն էր պտտում հիւանդի կառքը:

Կառքն ու սայլակը միասին կանգ առան կայարանի մօտ: Սայլակից դուրս եկան հիւանդ կնոջ ամուսինն ու բժիշկը և մօտեցան կառքին:

—Ինչպէս էք դու՞մ ձեզ, հարցրեց բժիշկը դարկերակը քննելով:

—Է՛ ինչպէս ես, ի՞մ բարեկամ, չե՞ս յոգնել, հարցրեց ամուսինը ֆրանսերէն, — չե՞ս ցանկանում դուրս գալ:

Մատրեօշան կապոցները հաւաքելով՝ կծկեց անկիւնում, որպէսզի շխանգարէ խօսակցելը:

—Ոչինչ, միւնոյն է, պատասխանեց հիւանդը:

—Ես դուրս չեմ գալու:

Ամուսինը քիչ կանգնելով մտաւ կայարանական տունը: Մատրեօշան կառքից դուրս թռչելով՝ ցեխի մի-

ջով ոտների ծայրերի վրայ վազեց դէպի դարպասները:

—Ես որ ինձ վատ եմ զգում, այդ չէ կարող ձեր նախաճաշելուն արգելք լինել, — թեթեւ կերպով ժպտալով ասաց հիւանդը բժշկին, որը կանգնած էր լուսամուտի մօտ:

«Նրանց ոչ որի հողը չեմ ես,» աւելացրից նա ինքն իրան, մինչդեռ բժիշկը հանդարտ բայերով հեռանալով նրանից, սրարշաւ բարձրացաւ կայարանի սանդուխքը: — «Նրանց բէֆը լաւ է, ուրեմն միւնոյնն է: Օ՛ Աստուած իմ»:

—Է՛, մնց է, էտուարդ Իվանովիչ, ասաց ամուսինը՝ պատահելով բժշկին և ուրախ ժպտով ձեռները տրորելով, ես հրամայեցի ուտելիղէնի պահարանը բերել, դուք ի՞նչ կասէք:

—Կարելի է, պատասխանեց բժիշկը:

—Է՛, նա ինչպէս է, — հառաչելով հարցրեց ամուսինը՝ ձայնը ցանձրացնելով և յունիքերը բարձրացնելով:

—Ես ասում էի, որ նա չէ կարող հասնել ոչ միայն Իտալիա, այլ մինչև Մօսկվա, Աստուած տայ՝ հասնի: Մանաւանդ այս եղանակին:

—Իէ ի՞նչ անել: Ախ, Աստուած իմ, Աստուած իմ: — Ամուսինը ծածկեց աչքերը ձեռքերով: — Այստեղ բեր, աւելացրեց նա մարդուն, որը ներս էր բերում ճանապարհորդական մնուանը:

—Մ՛նալ պէտք էր, ուսերը թօթւելով՝ պատասխանեց բժիշկը:

— Բայց առաջէք, ես էլ ի՛նչ կարող էի անել, առարկեց ամուսինը,— չէ՛ որ ես ամեն հնար գործ դրի, որպէսզի նրան յետ կասեցնեմ. ես ասում էի և միջոյններէս մասին, և երեխաներիս մասին,— նա ոչ մի բան լսել չէ ուզում: Նա այնպէս է ծրագրեր- ներ կազմում արտասահմանում վարելիք կեանքի մասին, ինչպէս մի առողջ կին: Բայց ասել նրան իր դրութեան մասին, չէ որ այդ կնշանակէր սպանել նրան:

— Բայց նա արդէն սպանւած է, դուք այդ պէտք է որ իմանար, Վասիլիյ Դմիտրիչ: Մարդ չէ կարող ապրել, եթէ նա թորքեր չունի, իսկ թորքերը կրկին աճել չեն կարող: Յաւալի է, ծանր է, բայց դէ ի՛նչ արած: Մեր և ձեր պարտքը միայն այն պէտք է լինի, որ նրա վախճանը հանգիստ լինի, որքան հնարաւոր է: Հարկաւոր է խոստովանող:

— Ա՛խ, Աստուած իմ, ակիր հասկացէք, թէ իմ դրութիւնը ինչ կլինի այն ժամանակ, երբ յիշեցնեմ նրան իր վերջին ժամը: Թո՛ղ լինի, ինչ լինելու է, բայց ես չեմ ասիլ նրան այդ: Դուք հօ գիտէք, թէ նա որքան բարի է . . .

— Բայց էլի փորձեցէք համոզել նրան, որ մնայ, մինչև որ ձմեռը ճանապարհը լաւանայ, ասաց բժիշկը՝ գլուխը խորհրդաւոր կերպով օրօրելով,— թէ չէ ճանապարհին կարող է՝ ով գիտէ՝ ինչ պատահել . . .

— Ախիւշա այ Ախիւշա, ծկլթում էր կայարանապետի աղջիկը՝ գլխին գցելով բաճկոնակը և յի-

տին կեղտոտ պատշգամբը կոխ տալով,— գնանք տեսնենք Չիրկլինսկայա տիկնոջը, ասում են՝ կրծքի հիւանդութեան պատճառով տանում են արտասահման: Ես դեռ երբէք չեմ տեսել, թէ ինչպէս են լինում թորակտ ունեցողները:

Ախիւշան դուրս թռաւ շեմքը, և երկորեան իրար ձեռքից բռնած՝ դարպասներից դուրս վազեցին: Քայլերը մեղմացնելով՝ նրանք անցան կառքի մօտով և իջեցրած լուսամուտի միջով ներս նայեցին: Հիւանդը գլուխը դարձրեց նրանց կողմը, բայց նկատելով նրանց հետաքրքրութիւնը՝ դէմքը խոժոռեց և երեսը դարձրեց:

— Այ տունդ շրանդուկ՛, ասաց կայարանապետի աղջիկը՝ գլուխն արագ դարձնելով:— Ինչպիսի դարմանալի գեղեցկուհի էր, իսկ հիմա ինչ է դարձել: Սարսափում եմ մինչև անդամ: Տեսա՞ր, տեսա՞ր, Ախիւշա:

— Հա՛, ի՛նչ նիհար է, հաստատում էր Ախիւշան:— Գնանք էլի նայենք, իբր թէ ջրհորն ենք նայում: Տես, երեսը դարձրեց, իսկ ես դեռ չեմ տեսել: Ինչպէս խեղճս է գալիս, Մա՛շա:

— Բայց ցեխ է, հա՛, պատասխանեց Մաշան, և երկորեան յետ վազեցին դարպասներով:

«Երևի ես զարհուրելի եմ դարձել, մտածում էր հիւանդը:— Միայն թէ շո՛ւտ, որքան կարելի է՝

չուտ արտասահման ընկնեմ, այնտեղ ես չուտով կլաւանամ:

— Է՛, ի՛նչպէս ես, բարեկամս, ասաց ամուսինը՝ մօտենալով կառքին և ծամելով պատառը:

«Մի՛շտ միւննոյն հարցը, մտածեց հիւանդը, — և դեռ ուտելով այնէլ!»

— Ոչինչ, ատամների արանքով արտասանեց կլինը:

— Գիտես, բարեկամս, ես վախենում եմ, որ դու ճանապարհին աւելի վատանաս այս եղանակին, էգուարդը Իվանը իշն էլ նոյնն է ասում: Չվերադառնանք արդեօք:

Կլինը բարկացած լուռ էր:

— Եղանակը կլաւանայ, կարելի է ճանապարհը կբացուի, և դու էլ աւելի լաւ կլինես. այն ժամանակ մենք բոլորս միասին կգնալինք:

— Ներիր ինձ: Եթէ ես վաղուց լսած չլինէի բեզ, այժմ կլինէի Բերլինում և բոլորովին առողջ կլինէի:

— Ի՛նչ անենք, հրեշտակս, անկարելի է եղել, դու գիտես! Իսկ այժմ եթէ դու մի ամիս մնայիր, փառաւորապէս կլաւանայիր, ես իմ գործերը կըվերջացնէի, և մենք հրեշտակներն էլ կվերցնէինք:

— Երեխաներն առողջ են, իսկ ես՝ ոչ:

— Բայց ախր հասկացիր, բարեկամս, որ այս եղանակին եթէ դու ճանապարհին աւելի վատանաս... այն ժամանակ գոնէ կլինես:

— Ի՛նչ անենք, թէ տանը կլինեմ . . . Տանը մեռնել, բորբոքւած պատասխանեց հիւանդը: Բայց մ՛եռնել խօսքն ըստ երիւթիւն վախեցրեց նրան, նա ալերսազին և հարցօրէն նայեց ամուսնուն: Հիւանդի բերանը մանկան բերանի պէս ծուեց յանկարծ, և արցունքները թափւեցին նրա աչքերից: Ամուսինը դէմքը ծածկեց թաշկինակով և լուռ հեռացաւ կառքից:

— Ո՛չ, ես կգնամ, ասաց հիւանդը՝ աչքերը բարձրացնելով դէպի երկինք, ձեռները ծալեց և սկսեց անկապ խօսքեր շնչալ:— Աստուծ իմ, ինչի համար, ասում էր նա, և արցունքները թափոււմ էին աւելի ուժգին: Նա երկար և ջերմ աղօթեց, բայց նրա կուրծքն էլի այնպէս ցաւում ու նեղանում էր. երկնքում, դաշտերում ու ճանապարհին նոյնպէս դժգոյն ու ամպամած էր, և նոյն աշնանային մէզը ոչ արագ, ոչ դանդաղ, այլ միշտ միակերպ թափոււմ էր ճանապարհի ցելսի վրայ. կբտուրների վրայ, կառքի վրայ և կառապանների մուշտակների վրայ, կառապանների, որոնք իջար հետ խօսակցելով ուրախ, դւարթ ձայներով, ձիւթում էին և լծում էին կառքերը. . . .

II II

Կառքը լծւած էր. բայց կառապանն ուշա-

նում էր: Նա մտաւ կառապանային խրճիթը: Խըր-
ճիթում շոգ էր, հեղձուցիչ, մութ և օդը ծանր,
ընակութեան, թխած հացի, կաղամբի և ոչխարի
մորթու հոտ էր գալիս: Մի քանի կառապան կար
սենեակում, խոհարարուհին զբաղւած էր վառա-
քանի մօտ, վառարանի վրայ ոչխարենիների մէջ պառ-
կած էր մի հիւանդ:

Խւեղօր ապեր, ալ Խվեղօր ապեր, ասաց մի
ջահեյ տղայ, կառապան, մուշտակը հագին և մըտ-
րակը գոտին խրած, մտնելով սենեակը և դիմելով
հիւանդին:

— Էէյ, ընչի համար ես ուզում Ֆեղկային,
դատարկապօրտ, ձայն տւեց կառապաններից մինը.—
հրէն քեզ սպասում են, որ գնաս՝ կառքը բշու:

— Ուզում եմ կօշիկը խնդրել. իմը փուլ եմ
ածել, պատասխանեց պատանին՝ մագերը գլխի շար-
ժումով յետ գցելով և թաթմանները գոտկում տե-
ղաւորելով:— Վայ թէ քնած է: Այ Խվեղօր ապեր,
կրկնեց նա՝ մօտենալով վառարանին:

— Ի՞նչ ես ուզում, լսեց մի թոյլ ձայն,
և մի խարտեաշ նիհար դէմք կռացաւ վա-
ռարանի վրայից: Մի լայն, մաշւած և դալկա-
ցած ձեռք՝ մագերով ծածկւած, արմեակը բաշում
էր կեղտոտ շապկով ծածկւած ուսերին:— Զնը
տուր, ախպեր, ի՞նչ ես ուզում:

Պատանին ջրի փարջը նրան մատուցեց:

— Ի՞նչ պիտի լինի որ, Ֆեղիա, ասաց նա՝
կտորտելով— քեզ, գիտեմ, նոր կօշիկ հարկաւոր չէ
հիմա. ինձ տուր, գիտեմ, ման շես գալու:

Հիւանդը յոգնած գլխով վրայ ընկած ողորկ
ջրամանին և նոսր, կախ ընկած բեխերը պղտոր
ջրի մէջ թրջելով՝ թոյլ ու անյագաբար խմում էր:
Նրա խճճւած միրուքը մաքուր չէր, խոր ընկած,
մարած աչքերը դժւարութեամբ բարձրացան նա-
յելու պատանու դէմքին: Զրից յետ բաշուելով՝
նա ուզեց ձեռքը բարձրացնել, որպէս զի սրբէ
թաց շրթունքները, բայց չկարողացաւ և սրբեց
արմեակի թերով: Լուռ և քթով ծանր շնչելով՝ նա
ուղիղ նայեց պատանու աչքերին, ուժերը ժողո-
գովելով:

— Կարելի է դու խոստացել ես մէկին տալ,
ասաց պատանին, — իզուր: Բանն այս է, որ դուր-
սը թացուլթին է, խակ ես գործի եմ գնում, ասա-
ցի՛ Ֆեղկայի կօշիկներն ուզեմ, նրան երևի հարկա-
ւոր չեն: Կարելի է՝ քեզ հարկաւոր են, ասա՛ տես-
նեմ . . .

Հիւանդի կրծքի տակ ինչ որ սկսեց տակնու-
վրայ լինել և զոզուալ. նա երկտակեց և սկսեց
խեղդւել կոկորդային, անխորխ հազով:

— Էլ ինչի են պէտք, անսպասելի բարկացած՝
ամբողջ խրճիթովը մէկ գոռաց խոհարարուհին.—
երկրորդ ամիսն է, ինչ վառարանի վրայից վէր չի

գալիս. տես, ճարւում է, մինչև անգամ մարդու ներան էլ է ցաւում, երբ լսում է նրա ընչին են հարկաւոր կօշիկները: Նոր կօշիկներով չեն թաղելու նրան: Գեռ վաղուց պէտք է մեռած լինէր, մեղայ քեզ, Աստուած: Տեսնում ես, ճարւում է: Չեմ իմանում, տեղափոխեմ նրան միւս խրճիթը, թէ որտեղ այգալիսի հիւանդանոցներ, գիտեմ որ կան քաղաքում. թէ չէ ընչին նման է, ողջ տունը բռնել է, ու: Ժած գալու տեղ չկայ: Ուզում էլ են, որ մարքութիւն լինի!

— Է՛յ, Սերեօգա, եկ նստիր, պարոններն սպասում են, դրան միջով կանչեց փոստային կառավարիչը:

Սերեօգան ուզեց դուրս գնալ՝ շսպասելով պատասխանի, բայց հիւանդը հաղելու ժամանակ աչքերով իմաց տաւ, որ կամենում է պատասխանել:

— Վերցրու կօշիկները, Սերեօգա, ասաց նա՝ հազը դսպելով և քիչ հանգստանալով:— Միայն թէ, տես, բար առ, երբ որ մեռնեմ,— խռոպցնելով աւելացրեց նա:

— Ձնորհակալ եմ, ապեր, ուրեմն ես կը վերցնեմ, իսկ քարը ճշմարիտ՝ կառնեմ:

— Ա՛յ, տղերք, լսեցիք դեռ կարողացաւ արտասանել հիւանդը և նորից երկտակեց դէպի ցած ու սկսեց խեղուել:

— Լաւ, լսեցինք, ասաց կառապաններից մինը,

— եկ, Սերեօգա, նստիր, բայց հրէն էլի կառավարիչը վազում է: Տես որ տիրուհի Չիրկինսկայան հիւանդ է:

Սերեօգան արագութեամբ հանեց իր պատառտած, չափազանց մեծ-մեծ կօշիկներն ու շարտեց թախտի տակ: Փէօգօր ապերի նոր կօշիկներն իսկ և իսկ նրա ոտներին յարմար եկան, և Սերեօգան նրանց մտիկ անելով դուրս եկաւ կառքի մօտ:

— Հայ լաւ կօշիկներ են, տուր բռեմ, ասաց ձիւթը ձեռին կառապանն այն ժամանակ, երբ Սերեօգան քարձրանալով կառքի նստարանը՝ ժողովում էր սանձերը:— Զրքի է տւել:

— Նախանձում ես հա, պատասխանեց Սերեօգան՝ տեղից քարձրանալով և ոտների մօտ շուռ տալով արմեակի փեշերը:— Թո՛ղ: Է՛յ ջան, գոռայ նա ձիւթի վրայ, մտրակը շարժեց, և կառքն ու սայլակն իրանց հեծւորներով, պայտւակներով ու կառքի արկղիկներով կորչելով աչնանային մոխրագոյն ամպերում՝ արագ սլացան թաց ճանապարհով:

Հիւանդ կառապանը մնաց խրճիթում վառարանի վրայ և չկարողանալով խորիս թրեղ մեծ ճիգերով շուռ եկաւ միւս կողքին ու լռեց:

Մինչև երեկոն խրճիթն էին գալիս, գնում, ճաշում էին, հիւանդը ոչինչ չէր անում: Գիշերուայ գէմ խոհարարուհին բարձրացաւ վառարանը և հիւանդի ոտների վրայով վերցրեց մուշտակը:

— Գու ինձ վրայ բարկանալ մի, Նաստասիա, արտասանեց հիւանդը, շուտով տունդ կընդարձակելի:

— Լաւ, լաւ, ինչ եղաւ որ, ոչինչ, ես հէնց այնպէս ասացի, մըթմըթաց Նաստասիան: — Բայց ինչըդ է ցաւում, ապեր: Ասա տեսնեմ:

— Ողջ ներսս կոտորում է: Աստուած գիտէ, թէ ինչ:

— Երևի կոկորդէլ է ցաւում, երբ հազում ես, հմ:

— Ամեն տեղս ցաւում է: Մահս հասել է— այ թէ ինչ: Օ՛րս, ճ՛խ, ճ՛խ, հեծեծաց հիւանդը:

— Ոտներդ այ այսպէս ծածկիր, ասաց Նաստասիան արմեակը նրա վրայ գցելով և իջնելով վառարանից:

Գիշերը խրճթում թոյլ լուսաւորում էր գիշեր — ճրագը: Նաստասիան և տասի չափ կառապաններ բարձրաձայն խռըմփոցով քնած էին յատակի և թախտերի վրայ: Միայն հիւանդն էր թոյլ ճտճտում, հազում և շուռումուռ գալիս վառարանի վրայ Առաւօտեան գէմ նա բոլորովին լռեց:

— Ինչ որ մի զարմանալի երագ եմ տեսել այսօր, ասում էր խոհարարուհին միւս օրը՝ կիսալուսում ձգձգելով: — Ես տեսայ, որ իբր թէ Խվեդօրը վառարանից վէր է գալիս ու գնում փայտ կոտորելու: Թո՛ղ, ասում է, Նաստիա, ես քեզ օգնեմ. իսկ ես նրան ասում եմ— դու ի՛նչ ես, որ փայտ կոտորես. բայց նա մէկ էլ տեսնեմ վերցրեց կացինը,

սկսեց կոտորել այնպէս արագ, այնպէս արագ, որ ցլեկները դէս դէն էին թռչում: Սա՛ ինչ բան է, ասում եմ, ախր դու հիւանդ էիր: Չէ, ասում է, ես առողջ եմ, ու այնպէս բարձրացրեց կացինը, որ ես սարսափեցի: Այնպէս գոռացի, որ զարթնեցի: — Չի մեռել հօ: Խվեդօր ապեր, այ ապեր:

Ֆէօդօրը ձայն չէր հանում:

— Աչմարիտ, հօ չի՛ մեռել: Գնամ տեսնեմ, ասաց զարթնած կառապաններից մէկը:

Վառարանի վրայից կախ ընկած դալուկ ձեռքը՝ շէկ մաղերով ծածկւած, սառն էր ու գունատ:

— Գնամ կայարանապետին ասեմ: Կարծեմ մեռել է, ասաց կառապանը:

Ֆէօդօրն ազգականներ շունէր-նա օտար էր: Միւս օրը նրան թաղեցին անտառի յետևը նոր գերեզմանում, իսկ Նաստասիան մի քանի օր պատմում էր բոլորին իր տեսած երագը և այն, թէ նա առաջինն է իմացել Ֆէօդօրի մեռած լինելը:

1808
35725

III

Գարունը եկաւ: Քաղաքի թաց փողոցներում, ազրի սառցակոտորների միջով քշքշում էին շտապող առակները. եռուն ժողովրդի շորերի գոյնը և խօսակցութեան հնչիւնները վառ էին: Գարտեղների ցանկապատերի յետևը ծառերի կոկոններն ուռչում

էին, և նրանց ոտները հազիւ յսելի ձայնով օրօր-
 ւում էին թարմ քամուց . . . Ճնճողակներն անկարգ
 ծւժւում էին և թռչկոտում իրանց փոքրից թևիկ-
 ներով: Արևի տակ, ցանկապատերի, տների և ծա-
 ուերի վրայ ամեն ինչ շարժւում և փայլում էր: Ու-
 րախ, մատաղ էր ամեն ինչ և երկնքում, և՛ երկրում,
 և՛ մարդու սրտում:

Գլխաւոր փողօցներից մէկում մի մեծ տան
 առաջ փռած էր թարմ ծղոտ. այդ տանն էր գտնուում
 այն մեռնող հիւանդ կիներ, որ շտապում էր արտա-
 սահման:

Սենեակի տակ դռների մօտ կանգնած էին հի-
 ւանդի ամուսինը և մի տարիքաւոր կին: Գիվանի
 վրայ նստած էր բահանան՝ աչքերը ցած գցած և
 գոտկում փաթատած մի ինչ որ բան ձեռքին: Մի
 անկիւնում վօլտերիան բազմաթուփ վրայ պռակած
 էր մի պառաւ—հիւանդի մայրը և դառը լալիս էր:
 Աղախինը նրա մօտ ձեռքին բռնած էր մի մարուք
 քթի թաշկինակ՝ սպասելով, որ պառաւը պահան-
 ջէ այն. մի ուրիշ կին ինչ—որ բանով շրփում էր
 պառաւի քունքերը և հեղուկ էր փշում նրա շամ-
 ջիկի տակի ալիւր մազերին:

— Է՛, Տէր ընդ ձեզ, բարեկամս, ասում էր
 տարիքաւոր կնոջը հիւանդի ամուսինը, որ կանգ-
 նած էր դրան մօտ, — նա այնպէս հաւատ է ընծա-
 յում ձեզ, դուք այնպէս խօսել էր կարողանում նրա

հետ, մի լաւ համոզեցէք նրան, հողեակս, զնացէք
 էլի:— Նա կամենում էր արդէն բանալ դուռը, բայց
 բարեկումուն յետ պահեց նրան, թաշկինակը մի
 բանի անգամ աչքերին տարաւ և դուխը թօթեց:

— Ահա, այժմ կարծեմ լացած լինելս չէ եր-
 կում, ասաց նա և ինքը բանալով դուռը՝ դուրս
 եկաւ:

Ամուսինը սաստիկ յուզւած էր և բոլորովին
 իրան կորցրած էր երևում: Նա ուղեց պառաւին մօ-
 տենալ, բայց մի բանի քայլ մնացած՝ յետ դարձաւ,
 անցաւ սենեակովը մէկ և մօտեցաւ բահանային: Քա-
 հանան նայեց նրան, յոնքերը դէպի երկինք բարձրա-
 ցրեց և հառաչեց: Նրա խիտ ալեխառն մորուքը
 նոյնպէս բարձրացաւ և իջաւ:

— Մայրիկն էլ է այստեղ, — համարեա յուսա-
 հատւած ասաց ամուսինը:— Նա չի գիմանալ: Ախր
 այնպէս է սիրում, այնպէս է սիրում նրան, ինչ-
 պէս նա... էլ չգիտեմ: Գոնէ դուք, տէր-հայր, փոր-
 ձեցէք հանգստացնել նրան և համոզել, որ այստե-
 դից հեռանայ:

Քահանան վերկացաւ և մօտեցաւ պառաւին:

— Ճշմարիտէ, մօր սիրտը ոչ որ զնահատել չէ
 կարող, ասաց նա, սակայն Աստուած ոգորմած է:

Պառաւի գէմքը յանկարծ սկսեց ամբողջապէս
 շարժւել, և նա սկսեց խօտերիկաբար հեծկտալ:

— Աստուած ոգորմած է, — շարունակեց բահա-

նան, երբ պառաւը ըիչ հանդարուեց: — Ես ձեզ կը յայտնեմ, որ իմ ծխում մի հիւանդ կար, շատ աւելի վատ Մարիա Գմիրտրիեովնիայից. և ի՛նչ, մի հասարակ մէշշանին ինչոր խոտով բժշկեց նրան կարճ ժամանակամիջոցում: Եւ մինչև անգամ այդ նոյն միշշանինն այժմ մոսկովյումն է: Ես ասել եմ Վասիլի Գմիրտրիեովիչին կարելի էր փորձել: Գոնէ հիւանդի համար մխիթարութիւն կլինէր: Ասածու ձեռքն է ամեն բան:

— Ո՛չ, նա էլ ապրողը չէ, — արտասանեց պառաւը, — Աստուած ինձ տանելու տեղ նրան է տանում: Եւ խտերիկական հեծկտոցն այնպէս սաստկացաւ, որ նա ուշաթափւեց:

Հիւանդի ամուսինը դէմքը ծածկեց ձեռներով և դուրս փախաւ սենեակից:

Նախասենեակում նրան պատահած առաջին մարդը մի վեց տարեկան տղայ էր, որ բոլոր ուժով աշխատում էր փոքր աղջկայ յետևից համնել:

— Է՛, չէք հրամայիլ երեխաներին մայրիկի մօտ տանել, հարցրեց ծծմայրը:

— Ո՛չ, նա չէ կամենում դրանց տեսնել: Այդ նրան կրայրայէ:

Տղան մի բոպէ կանգ առաւ՝ աչքերը յառելով հօր դէմքին ու յանկարծ ոտը թխկացրեց և ուրախ ձայն արձակելով՝ դէնը վազեց:

— Այդ նա իբրև թէ սև ձին է, հայրիկ, — կան-

չեց երեխան՝ մատնացոյց անելով քրոջը:

Մինչ այս, միւս սենեակում նստած էր բարեկամուհին հիւանդի մօտ և վարպետօրէն անուղխօսակցութեամբ աշխատում էր նրան նախապարաստել մահւան դէմ: Բժիշկը միւս լուսամտի մօտ խառնում էր մի խմելք:

Հիւանդը ճերմակ կրկնոցը հագին, ամեն կողմից բարձերով շրջապատւած, նստած էր անկողնում և լուս նայում էր բարեկամուհուն:

Ա՛խ, բարեկամ, ասաց նա՝ յանկարծակի ընդհատելով նրա խօսքը, — մի պատրաստէք ինձ: Ինձ երեխայի տեղ մի դրէք: Ես քրիստոնէուհի եմ: Ես բոլորը գիտեմ: Ես գիտեմ, որ երկար ապրողը չեմ, ես գիտեմ, որ եթէ ամուսինս շուտ լսած լինէր իմ խօսքին, ես Իտալիա կլինէի և գուցէ, մինչև անգամ հաստատապէս՝ առողջ կլինէի: Այս ամենքն են ասել նրան: Բայց ի՛նչ արած, երևի Աստուծոն այսպէս է հաճելի: Մենք ամենքս էլ շատ մեղք ունենք, ես գիտեմ այդ. բայց յոյս ունեմ Աստուծոյ որդմութեան վրայ, բոլորը կնեւին, երևի բոլորը կնեւրուին: Ես աշխատում եմ ինքս ինձ հասկանալ: Ե՛ս էլ շատ մեղք ունեի, բարեկամս: Բայց դրա տեղակ ես որքան եմ տանջւել: Ես աշխատել եմ համբերութեամբ կրել իմ տառապանքները...

Ուրեմն կանչեմ տէր-հօրը, բարեկամս, դուք

տւելի կ[թեթևանաք՝ հազար[թւելով, ասաց բարեկամուհին:

Հիւանդն ի նշան համաձայնութեան՝ կռացրեց գլուխը:

— Աստուծ, ներիր ինձ մեղաւորիս շնչաց նա: Բարեկամուհին դուրս եկաւ և աչքով արաւ տէրտէրին:

— Նա մի հրեշտակ է, արցունքն աչքերին ասաց նա հիւանդի ամուսնուն: Ամուսինը լաց եղաւ, քահանան դուրս եկաւ, սլառաւը դեռ ուշաթափ էր, և առաջին սենեակում միանգամայն խաղաղութիւն տիրեց: Հինգ րոպէից յետոյ քահանան դուրս եկաւ դռնից և գոտին հանելով՝ ուղղեց մտղերը:

— Փառք Աստու, նրանք աւելի հանգիստ են այժմ, ասաց նա, — կամենում են ձեզ տեսնել:

Բարեկամուհին և ամուսինը դուրս գնացին: Հիւանդը մեղմ լայիս էր՝ նայելով պատկերին:

— Շնորհաւորում եմ, բարեկամս, ասաց ամուսինը:

— Շնորհակալ եմ, ինչ լաւ եմ այժմ, որպիսի անըմբռնելի բաղցրութիւն եմ ճաշակում ես, ասում էր հիւանդը, և թեթեւ ժպիտը խաղում էր նրա նուրբ շրթունքներին: — Աշմարիտ չէ: Նա ողորմած է և ամենակարող, չէ: — Եւ նա նորից անյոգ ալաշան-

քով սկսեց նայել պատկերին արցունքով լի աչքերով:

Յետոյ կարծես ինչ որ բան միան ընկաւ: Նա նշաններով կանչեց ամուսնուն իր մօտ:

— Դու երբէք չես ուզում կատարել այն, ինչ որ ես խնդրում եմ, ասաց նա թոյլ և անբաւական ձայնով...

Ամուսինը վիզը երկարացրած՝ հնազանդութեամբ լսում էր նրան:

— Ինչ, բարեկամս:

— Քանի անգամ եմ ասել, որ այս բժիշկները ոչինչ չգիտեն. հասարակ հէքիմ — կանայք կան, նրանք բժշկում են... այ, տէր-հայրն էր ասում...
. . Մարդ ուղարկիր . . .

— Ո՞ւմ յետեից, բարեկամս:

— Աստուծ իմ, ոչինչ չէ ուզում հասկանալ . . . Եւ հիւանդը գէմքը խոժոռեց ու փակեց, աչքերը:

Բժիշկը նրան մօտենալով բռնեց նրա ձեռքից: Ջարկը քանի գնում՝ նկատելի կերպով թուլանում էր: Նա հիւանդի ամուսնուն աչքով արաւ: Հիւանդը նկատեց այդ շարժումը և վախեցած նայեց շուրջը: Բարեկամուհին երեսը դարձրեց և լաց եղաւ:

— Մի լաբ, մի տանջիր քեզ ու ինձ, ասում էր հիւանդը, դու դրանով իմ վերջին հանգիստն ես խլում:

— Դու մի հրեշտակ ես, ասաց բարեկամուհին՝ համբուրելով նրա ձեռքը:

— 2է, այստեղս համբուրիր, միայն մեռելների ձեռքն են համբուրում: Աստուած իմ, Աստուած իմ:

Նոյն երեկոյին հիւանդն արդէն դիակ էր դարձած, և դիակը դադարում՝ դրւած էր մեծ տան դահլճում: Դռնփակ մի մեծ սենեակում նստած էր տիրացուն և ըթով՝ համաշափ ձայնով կարգում էր Դաւթի երգերը: Մոմի վառ լոյսն արծաթէ մոմակուլներից ընկնում էր ննջեցեալի դժգոյն ճակատի վրայ, նրա մոմանման, ծանր ձեռների և ճեղկների ու ոտների մատերի վրայ բաձրացած ծածկոցի բարայած ծալածքների վրայ: Տիրացուն առանց հասկանալու իր խօսքերը՝ համաշափ կարգում էր, և խաղաղ սենեակում տարօրէն հնչում ու կորչում էին խօսքերը: Հեռաւոր սենեակից մէկ-մէկ հասնում էին մանկական ձայների և նրանց ոտների թմփթմփոցի հնչիւնները:

«Թաղուցանես դերեսս քո—խոռովին», ասում է սաղմոսը, «առնես ՚ի նոցանէ զհոգին—մեռանին և դառնան ՚ի հող իւրեանց: Առաքես զհոգին Քո-վերածնին և նորոգին զերեսս երկրի: Եւ եղիցի փառք տեառն յաւիտեանս»:

Ննջեցեալի դէմքը խիստ էր ու վեհ: Ոչ պարզ սառ ճակատին, ոչ ամուր փառլած շրթունքներին ոչինչ չէր շարժում: Նա ամբողջապէս ուշադրու-

թիւն էր դարձած: Բայց հասկանում էր նա գոնէ այժմ այդ մեծ խօսքերը:

IV

Մի ամսից յետոյ ննջեցեալի շիրմի վրայ բարեւալօթատուն կառուցեց: Կառապանի շիրմի վրայ տակաւին քար չկար, և միայն բաց-կանաչ խոտն էր ծլում այն հողաթմբի վրայ, որ միակ նշանն էր մարդկային անցած գոյութեան:

— Մեղք կանես, Սերեօզա, ասաց մի անգամ կայարանի խոհարարուհին, եթէ Խվեղօրի վրայ քար չգցես: Առաջ ասում էիր՝ ձմեռ է, հա՛ ձմեռ է, իսկ հիմա ինչու խոստումդ չես կատարում: Ախր ինձ մօտ խոստացար: Նա արդէն մի քանի անգամ եկել է քեզ մօտ, խնդրել, չես առնի, մէկ էլ կգայ, հոգիդ կառնի:

— Է՛, ես ուրանում եմ, ինչ է, պատասխանեց Սերեօզան, — ես քարը կառնեմ, ինչպէս ասացի, կառնեմ, մանէթուկիսանոց կառնեմ: Ես չեմ մոռացել, բայց ախր բերել է հարկաւոր: Հէնց որ քաղաք գնալու լինեմ, կառնեմ:

— Գոնէ մի խաչ անկէիր էլի, ձայն տաւ մի ծեր կառապան, — թէ չէ ուղղակի վատ ես անում: Կօշիկները հօ հագնում ես:

— Ես սրտեղից գտնեմ խաչ. կոճղից չի շինելի:

—Է՛ ինչես ասում: Կոճղից շի շինելի վերցրնւ կացինը, վաղ առաւօտեան զնն անտառն ու շինիր պրծիր էլի: Մի հացի ծառից-բանից կըկտրես, և խաշը կպտորասուռի: Թէ չէ գնն ու անտառապահին էլ խմացրու: Ամեն մի դատարկ բանի համար հօ չէ կարելի խմացնել: Հրէն էսօրը ես կոտորեցի կառքի լուծը, աւելի լաւ նորը շինեցի, ոչ որ ոչ մի խօսք չասաց:

Վաղ առաւօտեան արշալոյսը բացելուն Սիրեօզան վերցրեց կացինն ու գնաց անտառ:

Ամեն բան ծածկւած էր դեռ նոր իջած, արևից չլուսաւորւած ցօղի սառը կաթնագոյն ծածկոցով: Արևելքն աննկատելի կերպով պարզուած էր իր թոյլ լոյսն արտացոլելով բարակ ամպերով սքօղւած երկնակամարի վրայ: Ոչ մի խոտ ներքևում, ոչ մի տերև ծառի վերին ստիկի վրայ չէր շարժուած: Միայն անտառի խօրքում մերթ-մերթ լառոզ թհերի կամ երկրի վրայ սոսափիւնի ձայներն էին խանգարում անտառի խաղաղութիւնը: Յանկարծ մի տարօրինակ, քնութեանը խորթ ձայն հնչեց և մարեց անտառի ծայրում: Բայց նորից լաւեց ձայնը և սկսեց համաշափօրէն կրկնել ներքևում՝ անշարժ ծառերից մէկի բնի մօտ: Կատարներից մէկն արտասովոր կերպով դողդողաց, նրա հիւթալի տերևներն ինչ որ փսփսջին, և նրա ստիկներից մէկի վրայ նստած թուխատար—թռչնիկը սուլելով վեր թռաւ

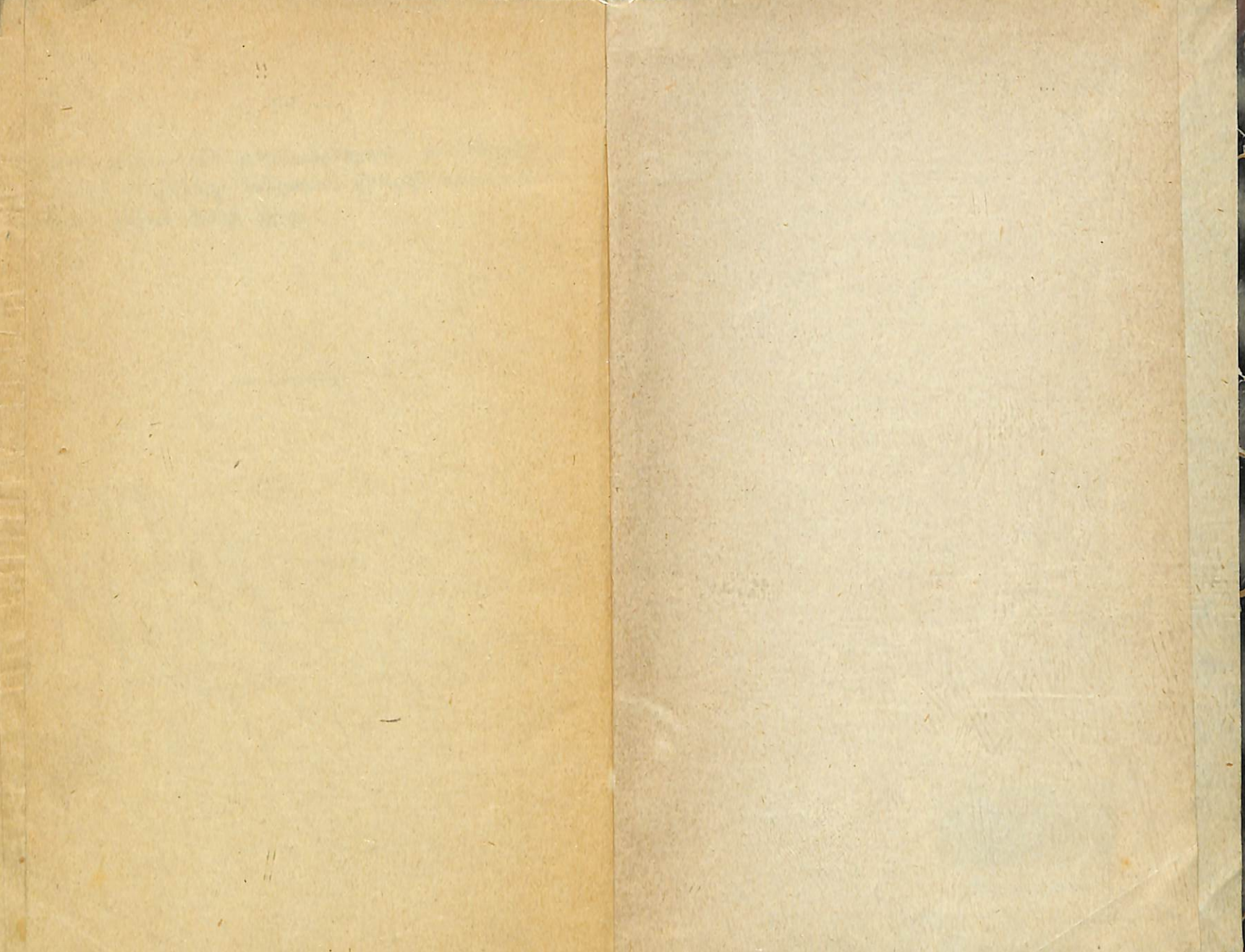
երկու անգամ և պօշը շարժելով՝ նստեց միւս ծառի վրայ:

Կացինը ցածքում հնչում էր աւելի ու աւելի խուլ: հիւթալի ճերմակ տաշեղները թռչում ընկնում էին ցօղադարդ խտերին, և հարւածները ետքից մի թեթև ճայթիւն լաւեց: Ծառը ցնցեց ամբողջապէս, թերւեց և արագութեամբ ուղղեց՝ վախեցած ճօճելով իր արմատի վրայ: Մի վայրկեան ամեն ինչ լաւեց, բայց նորից թերւեց ծառը, նրա բնից մի ճայթիւն լաւեց, և ճղները կոտորտելով ու ստիկներն իջեցնելով՝ նա կատարի վրայ գլորեց խոնաւ դետին: Կացնի և բայերի ձայները լաւեցին: Թուխատարը սուլեց և վեր թռաւ: Այն շիւղք, որին նա իր թհերով ընդհարեց, մի քիչ ճօճեց և միւսների նման հանդարտեց իր բոլոր տերևներով: Ծառերն էլ աւելի էին գեղեցիկ լիւում իրանց անշարժ ստիկներով նոր ընդարձակութեան մէջ:

Արևի առաջին շողերը կտրելով թափանցկացող ամպերը՝ փայլեցին երկնքում և վաղեցին երկրով ու երկնքով: Թուխայն սկսեց բուլա-քուլա լցել անձառները, ցօղը փայլելով՝ սրտզած կանաչի վրայ, թափանցիկ ճերմակած ամպերն շտապելով ցրեցին կապտացօղ երկնակամարում: Թռչունները լուղեցին անտառում և անփոյթի պէս ծլլացին ինչոր երջանիկ բան. հիւթալի տերևները ուրախ ու հան-

գիտտ շրջում էին բարձունքներում, և կենդանի
ծառերի ստախկները հանդարտ, վեհօրէն օրօրեցին
մեռած ընկած ծառի վրայ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0327216

14.079

